

DOLORS GRAU

**QUAN LES PARETS PARLEN
ELS GRAFITS DE LA CASA
BASSA ROCAS DE LLOFRIU**

ESTUDIS DEL BAIX EMPORDÀ
Sant Feliu de Guíxols, 2009
Volum 28 - ISSN 1130-8524

RESUM: Aquest article tracta sobre els grafitis que diferents membres de la família Bassa Rocas varen escriure sobre les parets de l'antic casal familiar, actual Centre Social i Cultural de Llofriu, durant les primeres dècades del segle XX. La majoria d'aquestes inscripcions són escrits d'enyorança i frases d'enaltiment patriòtic dels descendents d'Irene Rocas que s'havien allunyat del casal empordanès per continuar la seva vida a Amèrica i en diferents punts de la geografia catalana.

PARAULES CLAU: grafitis, Llofriu, Casal Bassa Rocas, Irene Rocas

A l'actual edifici que acull el Centre Social i Cultural de Llofriu hi ha uns grafitis, en una sala del primer pis (foto 2) i a les golfes, que daten, en la seva majoria, de les primeres dècades del segle XX. Són traços de llapis sobre guix que responen a dues expressions ben diferents: en unes hi ha escenes iconogràfiques, mentre que en d'altres hi ha missatges escrits. En els primers hi ha representats personatges (de vegades acompanyats de noms) i una ballada de sardanes davant la recreació del poble de Llofriu, i en els segons, disposats de manera totalment desordenada, hi ha signatures, escrits d'enyorança i frases d'enaltiment patriòtic d'una família empordanesa, el pal de paller de la qual va ser una dona, Irene Rocas (Llofriu 1861 – Castellar – Buenos Aires 1947).

BREU RESSENYA BIOGRÀFICA D'IRENE ROCAS

La Irene ja compta amb una considerable bibliografia que es va començar a esbossar fa una desena d'anys a iniciativa de l'Arxiu Municipal de Palafrugell i que podreu veure de manera resumida al final d'aquest article. Aquesta dona palafrugellenca tenia una sòlida cultura que havia adquirit de manera autodidacte i que la va ajudar per col·laborar amb l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya i amb el Diccionari català-valencià-balear d'A. M. Alcover i F. de B. Moll. Va escriure 16 volums de memòries i dietaris (dipositats a l'Arxiu Municipal de Palafrugell) que detallen fil per randa la seva vida i que esdevé un compendi de la vida privada, el folklore, la

història de Catalunya i la dels colonitzadors de les terres verges de l'Amèrica del Sud. La Irene va quedar vídua molt aviat, el 1906, quan tenia quaranta-cinc anys i set fills vius dels nou que havia tingut: M. Gràcia (1883-1961), Florenci (1889-1961), Maria dels Àngels (1890-1941), Serafi (1892-1922), Lluís (1894-1917), Maria Montserrat (1898-1977) i Maria (1900-1976). Es va relacionar amb persones rellevants de la cultura catalana i va exercir una influència abassegadora sobre els seus fills, els quals va educar en el coneixement i l'apassionament per la cultura catalana, en la creença en Déu i la seva litúrgia, en l'estimació per la natura, la lectura i la música. Entre els membres de la seva família hi trobem indians (Joan Bassa, l'home de la Irene té negocis a Puerto Rico i a Cuba); poetesses (la seva filla M. Gràcia Bassa va ser una prolífica i reconeguda escriptora, guardonada en jocs florals); artistes (el seu fill Serafi era escultor); periodistes (el seu fill Florenci era periodista gràfic i literari); colons (M. Gràcia Bassa i el seu marit s'estableixen a Trenque Leuquen i funden una botiga que abastia els colons d'aquesta nova ciutat de la pampa).

ELS GRAFITS COM A EINA D'EXPRESSIÓ

Els grafits són un mitjà de comunicació i d'expressió que s'ha utilitzat en diferents moments de la història i en els llocs més diversos. De fet, els més coneguts són també els més antics: els dibuixos fets en abrics i coves pels homes del paleolític. A l'antiguitat destaquen els localitzats a la ciutat de Pompeia; de l'època medieval, en trobem exemples a les comarques de Girona (com a la presó de Castelló d'Empúries) i a d'altres indrets de Catalunya (com a Sant Esteve de Castellfolit de Riubregós). Els més recents, els del segle XX, també es troben arreu, però n'esmentaré només un a tall d'exemple, els de la torre de Font d'en Quinto a Tortosa (foto 1).

A la ciutat de Pompeia fa pràcticament dos mil anys que els seus habitants escrivien damunt les parets missatges de tota mena, fonamentalment cartells electorals i anuncis de jocs en l'amfiteatre però també d'altres menys oficials, com anuncis de tavernes o prohibicions, o d'altres que testimonien aspectes de la vida quotidiana dels seus ciutadans: sobre la política local, s'oferien serveis de prostitució, es redactaven declaracions d'amor, es llançaven malediccions i es feien comentaris escatològics. A la presó medieval de Castelló d'Empúries, els presos dels segles XVI al XIX varen representar da-

Foto 1: Grafit a la font d'en Quinto (extret de la pàgina web <http://campredotempler.blogspot.com>).

munt les parets vaixells, inscripcions, comptes, símbols, jocs i figures humanes. Al castell de Sant Esteve de Castellfollit de Riubregós, a l'Anoia, es conserven grafits d'època medieval que representava un castell i un cavaller amb l'escut dels Cardona. Al primer pis de la torre de Font d'en Quinto, un dels escenaris de la batalla de l'Ebre, els soldats republicans i els membres de les Brigades internacionals varen dibuixar sobre les pedres (la falç i el martell, un estel) i hi varen escriure frases i poemes antifascites i socialistes.

De manera sorprenent després de dècades, de segles, de centenars de segles, encara es conserven aquestes grafies en escassos indrets. L'expressió dels homes damunt les parets és una mitjà de comunicació molt fràgil, tant fràgil que a voltes només s'ha conservat gràcies a la força de la naturalesa exemplificat en el cas de Pompeia pel colgament de la ciutat sota les cendres del Vesubi; de vegades per l'abandonament i l'oblit dels llocs. Però, també s'han conservat per l'inici de processos de restauració minuciosos que cerquen voluntàriament les restes sota les successives capes de pintura; o bé, com és el cas que ens ocupa, el del casal de Llofriu, per

Foto 2: Dibuixos que es conserven en una habitació del primer pis del casal Bassa Rocas de Llofriu (Dolors Grau).

la voluntat expressa d'una dona de caràcter, la Irene Rocas, que va deixar escrit en els seus dietaris que mai es tapessin aquests grafitis que la família havia volgut plasmar en les parets d'aquell casal que ella i el seu home havien construït¹.

¹ CURBET, JORDI; PEREA, M. PILAR. *Esplais de la meua llarga vida. Els dietaris d'Irene Rocas (1861-947 i l'epistolari Alcover-Rocas (1911-1926)*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell, 2009. Volum I, 1861-1910, pàgina 172

ELS GRAFITS DE CAN BASSA ROCAS

Però per què varen escollir aquelles parets per expressar els sentiments familiars? Potser perquè el casal es va convertir en el cordó umbilical que mantenia unida tota la família?. No ho sabrem mai. Les parets d'aquella casa varen escoltar els plors del naixement de tots els seus fills i els plors per la mort del marit i de dos fills de manera massa prematura, varen escoltar les lliçons que la M. Gràcia oferia als nens de Llofriu, i varen ser testimoni dels comiats. Primer va marxar en Florenci (1905) cap a l'Argentina; després la Irene, ja vidua, i els seus fills varen marxar a Olot (1907); pocs mesos més tard la M. Gràcia, arran del seu casament també va marxar a l'Argentina (1907); pocs anys més tard la Irene i la resta de la família es va traslladar a Barcelona; i, finalment la matriarca també va marxar a Argentina (1927). A l'Argentina va morir la Irene, la seva filla M. Gràcia i el seu fill Florenci, però el cor de la família sempre es retrobava a l'Empordà. Aquest fort sentiment d'enyorança per la separació familiar i per l'allunyament de la pàtria, el recorden els escrits sobre paper, i també ens el recorden els grafits que encara es conserven miraculosament en les parets del casal que la Irene i el seu home varen construir al bell mig de Llofriu.

Aquest neguit per evitar que els grafits es malmenessin també l'expressa en les memòries i dietaris que va escriure la Irene. Concretament en el primer volum de memòries i notes, la Irene explica que el 1909, en una de les seves estades a la casa de Llofriu, es lleva al matí i va al "quarto d'escriure de na Gracieta. Hi he llegit un futament d'escrits seus qu'embelleixen les parets d'aquell reconet de casa. M'ha vingut al pensament de pujar a dalt de tot per a llegir-ne d'altres d'ella i en Florenci i no hi he pujat per por qu'els mashovers no se pensessin que anava a tafanejar lo que guardaven en aquell lloc"². El mateix dia però el masover convidava la Irene a pujar dalt per ensenyar-li la collita. Ella hi accedeix immediatament, no pas per veure els fruits de la collita sinó per rellegir els escrits. En el dietari deixa anotat: "hi he llegit un escrit molt extens de na Gracieta dedicat an en Florenci. Algun d'ells molt sentit! Pobres fills meus anyorats! Me semblava que fins hi hauria resat davant aquelles estimades lletres!" i continua: "escrits patriòtics per tot arreu. Exclamacions d'anyorament Deixo aquell

2 CURBET, JORDI; PEREA, M. PILAR. op.cit, pàgina 172

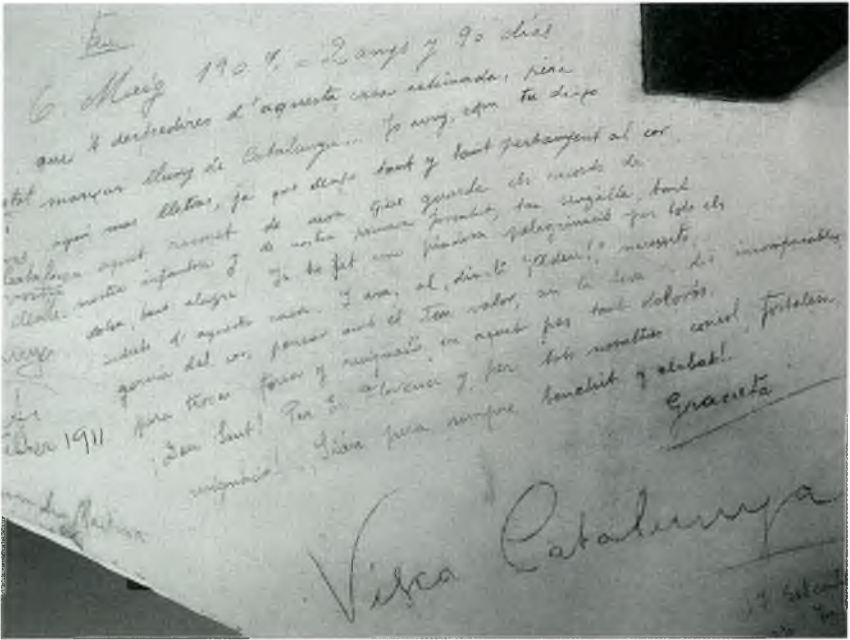

Foto 3: Inscripcions a les golfes del casal Bassa-Rocas de Llofriu (Dolors Grau).

trenyínos aposento que jo estimo amb tota l'ànima. Som encarregat a en Ton que per res del món l'hi permeto qu'emblanqueixi cap paret que hi hagi escrits i dibuixos dels meus fills.”³

Un d'aquests escrits als quals es refereix és, probablement, el que transcriu a continuació i que va ser escrit el sis de maig de l'any 1907 per M. Gràcia Bassa: "2 anys y 90 dias que te despedires d'aquesta casa estimada, per a marxar lluny de Catalunya" (foto 3). Aquesta cronologia es refereix al temps que fa que el seu germà Florenci ha marxat a Amèrica i coincideix amb la data en què estan fent els preparatius per traslladar-se a Olot. M. Gràcia continua explicant-nos: "Jo avuy com tu deixo aquí mas lletras, ja que deixo tant y tant pertanyent al cor aquest raconet de mon que guarda els records de nostra infantesa y de nostra primera joventut, tan senzilla, tant dolça, tant alegre. Ja he fet una piadosa pelegrinació per tots els indrets d'aquesta casa. Y ara, al dir-li "¡Adeu!" necessito germà del cor, pensar en el teu valor, amb la teva (...) incomparables per a trobar força y resignació en aquest pas tan dolorós. ¡Deu Sant!

3 CURBET, JORDI; PEREA, M. PILAR. op.cit, pàgina 172

Per en Florenci y per tots nosaltres consol, fortalesa, resignació. Siau per a sempre benehit i alabat!”⁴

Al costat d'aquest escrit n'hi ha un altre redactat per en Serafi, que enyora la presència dels seus germans que resideixen a Amèrica. Aquest text el va escriure el 14 de febrer de 1911, quan en Serafi va a la casa de Llofriu per assistir, segurament, a l'enterrament d'un parent (la tia Martina segons es pot desprendre de la lectura dels dietaris de la Irene). A les parets de les golfes hi deixa escrit: “Fa un temps que deixarho vostres records en aquestes preuades parets germans del (...) I també..... i repos d'aquest daldetot adresso una forta abraçada que traspassi l'oceà y nos estrena a vosaltres.

Tant de bo les prosperitats vos enforfeixin y vos deixin tornar prompte a respirar aire de Catalunya y desitjo que quant torneu a veurer vostra Patria la trobeu ja completament deslligada de Tirans. Visca Catalunya”. (Foto 4)

Aquests dos són els escrits més llargs que es conserven i es troben situats en un dels arcs del sostre de les golfes. Hi ha més textos, tant en aquesta zona com a les parets que envolten el forat de l'escala que puja a les golfes. Són expressions realitzades per la mateixa família o per les persones que visitaven la casa, com si el lloc s'hagués convertit en el llibre d'honor dels visitants. Es poden llegir expressions com: “A Reveure”, “Adèu Pàtria”, “Visca Catalunya”, “Adéu Llofriu”, “Adéu Catalunya”, “Visca Catalunya independenta”. Signatures diverses com: Dolors Bassa, Montserrat Bassa, Florenci Alibés, Josefa Alibés Llorens, Maria Alibés Llorens, Mireia, Mima Llorens Bassa (Emília), Francisca Llorens, Joan Llorens, Sara P. de Llorens, Miquel Salvado Cunill, Lluís Heras, la “Pagans”. Les dates que hi ha escrites també són significatives, corresponen als anys de partença dels diferents membres de la família (per exemple 1905 o 1907) o els mesos d'estiu (setembre de 1918, el juliol i l'agost del 1919, l'agost i el setembre del 1931) quan la família anava al casal tot aprofitant les vacances i l'acabament de la collita. També n'hi ha alguns de posteriors però ja més minoritaris, com els de 1953, setembre de 1954, agost del 1973, maig del 1975, que coincideixen de vegades amb la visita al casal d'alguns dels descendents americans de la Irene. (Fotos 5 i 6)

L'ajuntament ha respectat el desig que els grafitis no desapareguin i ha empès la seva restauració per tal de mantenir-los. Possi-

4 Inscripció que es conserva a les golfes del casal Bassa Rocas de Llofriu

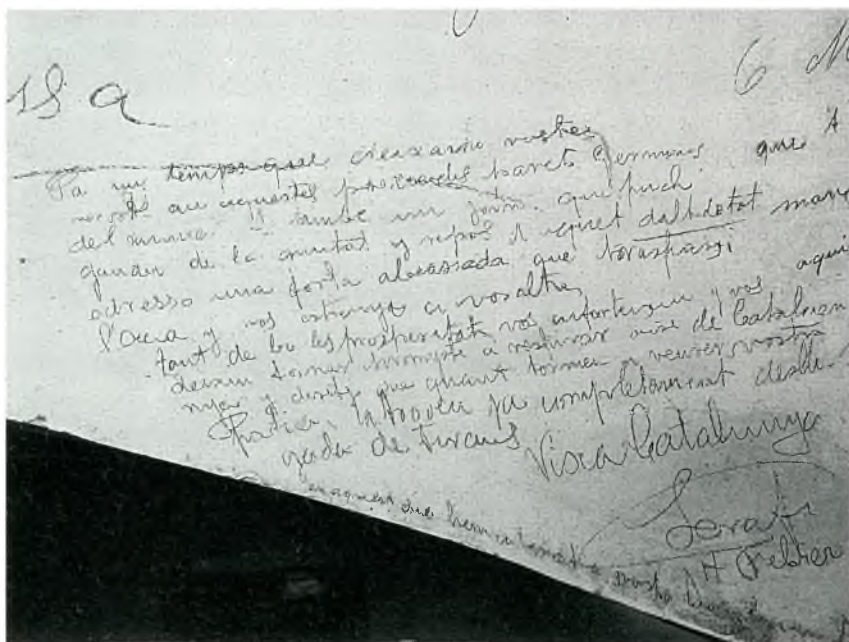
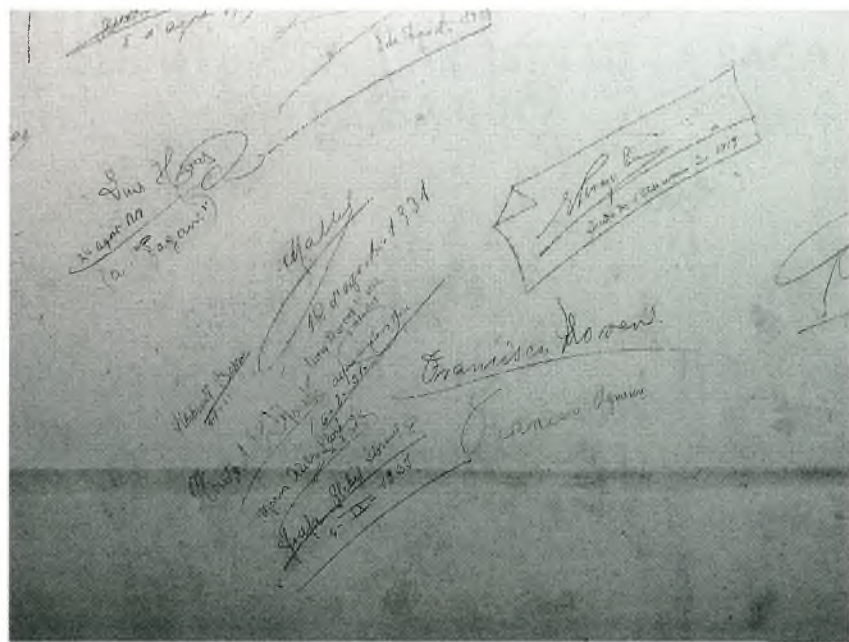
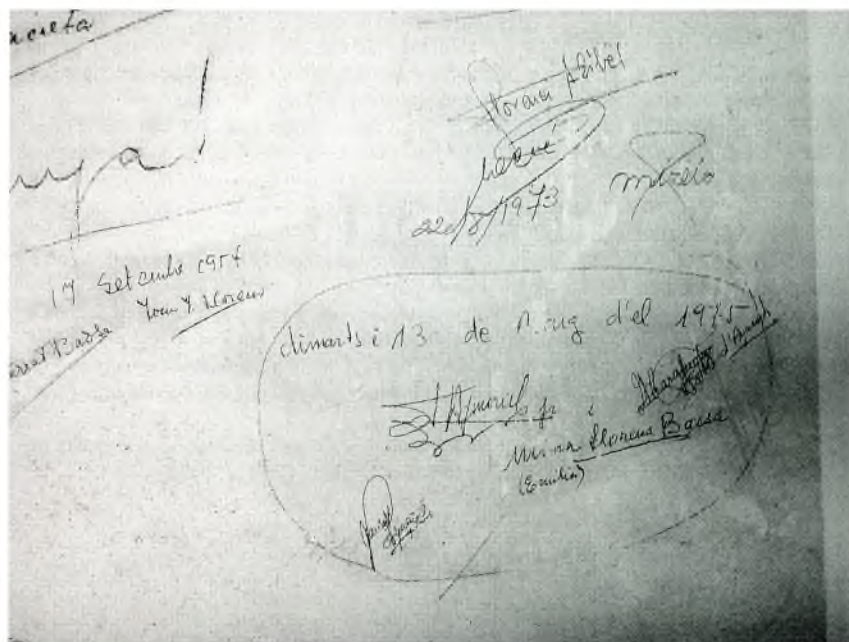

Foto 4: Inscripcions a les golfes del casal Bassa-Rocas de Llofriu (Dolors Grau).

blement hi havia més escrits sobre les parets si ens remetem al que escriu la Irene Rocas l'any 1909 referent al "quarto d'escriure de na Gracieta". Si és que n'hi havia més no sabem en quin moment varen desaparèixer però els que han quedat s'han sotmès a un procés de restauració llarg i acurat, realitzat per Joëlle Lemmens i Toni Ortiz, que ha passat per l'eliminació de les parts humides, la neteja en sec dels grafits, el recobriment de guix de les parts afectades, la recuperació de les parts que s'havien esborrat i, finalment la fixació dels dibuixos. Amb aquesta actuació ens assegurem que podrem gaudir amb l'observació d'aquests peculiars grafits, part important de la història d'una família, durant una bona temporada més.

Fotos 5, 6: Inscripcions a les golfes del casal Bassa Rocas de Llofriu (Dolors Grau).

BIBLIOGRAFIA

- ANGELATS, ROSA; VILA, PEP (Ed.). *Refranys i dites populars de Llofriu recollides per Irene Rocas*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell, 2004.
- CURBET, JORDI; PEREA, M. PILAR. *Esplais de la meua llarga vida. Els dietaris d'Irene Rocas (1861-1947 i l'epistolari Alcover-Rocas (1911-1926))*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell, 2009.
- CURBET i HEREU, JORDI. "Madre, memorialista y lexicógrafa: una vida entre palabras, IRENE ROCAS (1861-1947)", *El Filandar* [Zamora], 17 (2007)
- GRAU I FERRANDO, DOLORS. *Memòries d'Irene Rocas (1861-1910)*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell, 1999.
- GRAU I FERRANDO, DOLORS. "De Llofriu a Buenos Aires. La presència empordanesa a Amèrica". *Revista de Girona* [Girona], 192 (1999), p. 36 a 42.
- VILA, PEP. "Lletres de mossèn A. M. Alcover i de F. B. Moll a Irene Rocas Romaguera, corresponsal de l'obra del Diccionari a Llofriu". *Estudis del Baix Empordà* [Sant Feliu de Guixols], 16 (1997), p. 147 a 182.
- XARGAY I OLIVA, XAVIER. *Escriptors a Palafrugell*, Palafrugell: Col·lecció Quaderns de Palafrugell, 7, Ajuntament de Palafrugell i Diputació de Girona, 1999.